

פתרון הבחינה בהיסטוריה א', 1 יח"ל, מועד קיץ 2010

שאלונים: 220,22105

מוגש על-ידי: נעמי בלנק, רענן נוימרק, שמעון ביטון, דורון קורקוס,

יעקב סרוסי, אמנון הורטיק

מורים להיסטוריה ברשת בתי הספר של יואל גבע

התשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים

פרק ראשון - יחידת מבוא: 1870-1920

על הנבחן היה לענות על שלוש מהשאלות 1-5

שאלה מספר 1

שניים מנושאי המחלוקת בתנועה הציונית:

1. מהו תפקידה העיקרי של התנועה הציונית?

חלק ממנהיגי התנועה הציונית טענו שתפקידה העיקרי של התנועה הוא לפתור באופן מיידי בעיה קיומית- בעיית רדיפתו של העם היהודי בגולה הבאה לידי ביטוי בגילויי אנטישמיות קשים. (ציונות מעשית, ציונות מדינית, וציונות סינטטית/ משלבת). מנהיגים אחרים טענו שתפקידה של התנועה הציונית הוא לחזק את הרגש הלאומי ולשמור על הזהות היהודית של יהודי הגולה ("אחד העם"- ציונות רוחנית). אחרים ממנהיגי התנועה הציונית טענו, כי תפקידה להגשים אידיאולוגיה חברתית-כלכלית (ציונות סוציאליסטית).

2. מהן הדרכים להשגת יעדיה של התנועה הציונית?

בקרב חברי התנועה הציונית הייתה מחלוקת ביחס לדרכי הפעולה להשגת יעדיה של התנועה הציונית: הקמת בית מולדת לעם היהודי בארץ-ישראל. ניתן להצביע על מספר גישות בקרב הציונים:

- ציונות מדינית: לפי גישת הציונות המדינית יש לפעול להקמת מדינה יהודית, אך לפני שניגשים לעלות לארץ ישראל וליישב אותה באופן מעשי יש ליצור תחילה את התנאים הבינלאומיים המתאימים; יש לפעול בזירה הדיפלומטית- מדינית להשיג את הסכמתן של מעצמות העולם להתיישבות היהודית בארץ ישראל באופן חוקי בהתאם למשפט הבינלאומי- יש לפעול להשגת צ'ארטר.
- ציונות מעשית: לפי גישת הציונות המעשית יש ליישב את ארץ ישראל בעובדי אדמה שיעסקו בהתיישבות חקלאית נרחבת ולעודד את העלייה לארץ, כשבמקביל יש להניח את

- היסודות להקמת תעשייה יהודית בארץ. רק עבודה מעשית בארץ ישראל היא שתיצור את היחס הרצוי לתנועה הציונית מצד המעצמות.
- ציונות סינטטית (משלבת): לפי גישת הציונות הסינטטית יש לשלב בין פעילות פוליטית-דיפלומטית בזירה הבינלאומית ופעילות מעשית בארץ ישראל. במילים אחרות, תפישה זו טענה שיש לעלות לארץ ישראל וליישב אותה אך במקביל אין לזנוח את הפעילות הדיפלומטית-מדינית להשגת צ'ארטר.
 - ציונות רוחנית: לפי גישת הציונות הרוחנית ארץ ישראל אינה צריכה לשמש מקלט לכל היהודים הפזורים בגולה. מטרתה להיות מרכז לאומי-רוחני ליהדות כאומה, מרכז שאליו יישא העם היהודי בגולה את עיניו וכך תימנע התבוללותו.
 - ציונות סוציאליסטית: לפי גישת הציונות הסוציאליסטית המדינה צריכה לקום על בסיס הרעיונות הסוציאליסטים: האדמה צריכה להיות בבעלות המדינה, מעמד הפועלים היהודי הוא שצריך להוביל את המהפכה הציונית ורעיון השיתוף הוא שצריך לשמש בסיס למדינה היהודית.

שאלה מספר 2

שני טיעונים שבאמצעותם ניסה הרצל לשכנע שליטים ונציגי מדינות לסייע לתנועה הציונית:

1. המגעים עם עבדול חמיד השני שליט האימפריה העות'מאנית: הרצל הציע לסולטאן סיוע כספי לסילוק חובותיה של האימפריה העות'מאנית ובתמורה ביקש לאפשר לתנועה הציונית לקבל צ'ארטר להתיישבות יהודית בארץ ישראל בחסות הטורקים.
2. המגעים עם שר המושבות הבריטי צ'מברלין: כחלק מההגירה היהודית הנרחבת בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 היגרו לבריטניה עשרות אלפי יהודים. הגירה נרחבת זו יצרה התנגדות בדעת הקהל הבריטית והפרלמנט הבריטי החליט להקים ועדה מלכותית שתבחן את היבטי ההגירה היהודית. הרצל הוזמן להעיד בפני הוועדה כמומחה להגירה יהודית. בעדותו הציע הרצל שבריטניה תאפשר התיישבות יהודית בשטחים שבשליטה בריטית הסמוכים לארץ ישראל: חצי האי סיני או קפריסין. לדברי הרצל עזיבת היהודים עתידה לפתור את בעיית האנטישמיות בבריטניה.

שאלה מספר 3

המטרה בהקמת ארגון השומר הייתה להגן על המושבות, שקמו בעלייה הראשונה מפני התנכלות הערבים והבדווים. המושבות שקמו בא"י בתקופת העלייה הראשונה והשנייה סבלו מהתנכלויות של שודדים וגנבים. אנשי המושבות, שהיו ברובם חסרי ידע בהגנה ובשמירה, שכרו ערבים שיגנו על המושבות. בתוך זמן קצר התברר לאנשי המושבות שפעמים רבות משתפים השומרים הערבים פעולה עם הגנבים וחלק מהגניבות מתבצעות בחסות השומרים הערבים ובסיועם. הקמת השומר נועדה להתמודד עם בעיה זו.

בנוסף, האמינו אנשי השומר שהם מניחים את התשתית לכוח מגן יהודי בארץ-ישראל שעתיד לשמש בסיס לצבא יהודי, אם יזכו אנשי המושבות לעצמאות לאומית בארצם. שתי פעולות שנקט הארגון כדי לקדם את מטרותו:

- גיוס והכשרת סגל שומרים מקצועי: חברי השומר התקבלו לתפקידם לאחר תהליך ברירה קפדני ומבחני כוח וגבורה שנועדו להבטיח את איכות השומרים. בשיאו מנה הארגון 90 חברים מיומנים.
- שמירה על המושבות: ארגון השומר חתם חוזים עם המושבות ותמורת תשלום הוטל עליו להבטיח את חיי המתישבים היהודים ורכושם.

שאלה מספר 4

שלושה מאפיינים של מלחמת העולם הראשונה:

1. **מלחמה טוטאלית:** מלחמת העולם ה-1 הייתה מלחמה טוטאלית. המדינות הלוחמות גייסו את כל יכולתן הכלכלית, המדעית, הטכנולוגית והאנושית במטרה לנצח במלחמה. מיליוני גברים נשלחו לחזית ובעורף נרתמו הנשים לתעשיית המלחמה ולייצור המוני של אמצעי לחימה. במהלך המלחמה פותחו שורת אמצעים שנועדו להכריע אותה ובהם הטנק, מטוסי הקרב וההפצצה, הצוללת ולוחמת גזים.
2. **מלחמת חפירות:** מלחמת העולם ה-1 הייתה מלחמה סטאטית. לאורך גבול גרמניה צרפת ובחזיתות נוספות התחפרו הצדדים הלוחמים בתעלות לאורך קילומטרים רבים בחזית, כאשר חפירות אלו מוגנות בשדות מוקשים ובגדרות תיל. כל אחד מהצדדים ניסה להסתער על יריבו. עשרות אלפי חיילים קמו מהחפירות והסתערו על העמדות שמנגד, כאשר המגינים קוצרים בהם באמצעות ירי מקלעים. ההסתערויות נכשלו פעם אחר פעם, כאשר אלפי חיילים נהרגים לשווא בניסיונות להבקיע את קווי האויב. בקרב על הסוס לדוגמה נהרגו במשך כשנה למעלה מחצי מיליון חיילים כשקו החזית כמעט ואינו משנה את מיקומו.
3. **שימוש בתעמולה:** במלחמת העולם ה-1 נעשה לראשונה שימוש נרחב בתעמולה ולוחמה פסיכולוגית. מטרת התעמולה הייתה לערער ביריב את המוטיבציה להמשיך ולהלחם ולחזק את התמיכה מבית במטרות המלחמה, ואת הזדהות האזרחים עם הצורך להמשיך ולהלחם במלחמה שגבתה קורבנות עצומים ונמשכה לאורך שנים. לאורך קווי החזית הוצבו רמקולים שבהם נקרא האויב להיכנע ומעל החזית פוזרו כרוזים שמטרתם לערער את בטחון האויב ולגרום לו להפסיק להילחם.

שאלה מספר 5

שני אינטרסים שרצתה בריטניה לקדם באמצעות הצהרת בלפור:

1. **קידום אינטרסים בריטיים במזרח התיכון:** הבריטים מפרסמים את הצהרת בלפור במטרה להפוך את ההתיישבות היהודית בארץ לנאמנה לבריטניה ותלויה בבריטניה. התיישבות יהודית נאמנה לבריטניה, עשויה הייתה להבטיח את האינטרסים הבריטיים באזור נגד

תביעותיה של צרפת לשלטון בא"י. במידה וצרפת תשתלט על ארץ ישראל, הדבר קוטע את הרצף היבשתי הבריטי מהמפרץ הפרסי לתעלת סואץ.

2. **שיקולים בריטיים הנובעים ממלחמת העולם ה-1**: לבריטים היו שורת שיקולים שנבעו מהמצב המלחמתי כאשר פרסמו את הצהרת בלפור.

ראשית, הבריטים עמדו בתקופה זו בפני המתקפה על א"י ופרסום הצהרה פרו-ציונית תבטיח את תמיכת היישוב היהודי בארץ בכוחות הבריטים הפולשים.

שנית, בתקופה שקדמה לפרסום הצהרת בלפור היו ידיעות שגרמניה עומדת לפרסם הכרזה דומה. הבריטים רצו להקדים את הגרמנים ולפרסם הצהרה פרו-ציונית מטעמם, ובכך לרוקן מתוכן את ההצהרה הגרמנית במידה ותפורסם.

שלישית, הבריטים קיוו שפרסום הצהרה פרו-ציונית תגרום ליהודי ארה"ב להפעיל לחץ על הממשל האמריקאי להיכנס למלחמה לצד בריטניה.

פרק שני- בניין הבית הלאומי- היהודי בארץ-ישראל והיחסים בין יהודים, ערבים ובריטים בין שתי מלחמות עולם

הערה: בפרק זה על הנבחן לענות על שאלות באחת משתי אפשרויות: אפשרות א' או אפשרות ב'

אפשרות א'

על הנבחן היה לענות אל אחת משאלות הנושא של שנות ה-20 (שאלות 6-7),
ועל שתים משאלות הגישור על שנות ה-30 (שאלות 8-11)

שאלות נושא: ארץ ישראל בשנות ה-20

שאלה מספר 6- טופס המנדט ובניין הבית הלאומי היהודי סעיף א'

שלוש פעולות של הנציבים הבריטיים בארץ-ישראל בשנות ה-20 שסייעו לקידומו של בניין הבית הלאומי היהודי:

1. הנציב הבריטי הראשון, הרברט סמואל, פתח את שערי הארץ לעלייה יהודית. בתקופתו הונפקו אישורי עלייה בשפע ועשרות אלפי יהודים הגיעו לארץ. בקטע נאמר שממשלת ארץ-ישראל תקל על עלייה יהודית וממשלו של סמואל אכן פעל ברוח ההתחייבות המופיעה בכתב המנדט.
2. בתקופתו של הרברט סמואל נערכו הבחירות הראשונות למוסדות היישוב. ב-1920 התקיימו בחירות ל"אסיפת הנבחרים" בהן נטלו חלק כל גווי הקשת הפוליטית ביישוב. בעקבות הבחירות הוקם הוועד הלאומי שניהל את ענייני הפנים של היישוב היהודי וייצג אותו מול שלטונות המנדט הבריטי. בקטע נאמר שבעלת המנדט על הארץ- בריטניה, תפעל ליצירת תנאים מדיניים, כלכליים

ומנהליים שיאפשרו לתושבים היהודים בא"י להקים בית לאומי יהודי. עריכת הבחירות תואמת את התחייבות בריטניה בכתב המנדט.

3. בתקופת נציבותו של הלורד פלומר הוקמו משרדי הטאבו שאפשרו רישום והעברת קרקעות כחוק. כך יכלו היהודים לרשום את הקרקעות שבבעלותם. בקטע נאמר שעל בריטניה לאפשר התיישבות צפופה של יהודים על הקרקע. רישום קרקעות היהודים כחוק עונה על התחייבות בריטניה בכתב המנדט לאפשר התיישבות יהודית צפופה על הקרקע.

סעיף ב'

גורמים שעיקבו את בניין הבית הלאומי היהודי בשנות ה-20:

1. **מאבק התושבים הערבים בארץ ישראל נגד הצינות** - מאבק זה בא לידי ביטוי בעיקר במאורעות 1920-1921 ובמאורעות 1929, שבעקבותיהם החל המנדט הבריטי לוותר לערבים בחלק מדרישותיהם ולגלות יחס פייסני כלפיהם. ניקח למשל את מאורעות 1920 – 1921 שבעקבותיהם פעל הנציב העליון הרברט סמואל לטובת ערביי ארץ ישראל כך: הוא העביר להם אדמות מדינה, הפלה אותם לטובה בהעברת תקציבי חינוך, מינה את המנהיג האנטי ציוני החאג' אמין אל חוסייני למופתי (כוחן הדת המוסלמי הבכיר) של ירושלים ואף הפסיק **באופן** זמני את העלייה היהודית לארץ ישראל ב-1921. עוד יש לציין כי בשל המאורעות התפרסמו הספרים הלבנים שביטאו נסיגה מהתחייבות בריטניה בטופס המנדט, כגון: התניית העלייה היהודית בכושר הקליטה הכלכלי של הארץ בספר הראשון ועצירת עלייה ורכישת קרקעות על ידי יהודים באם הדבר פוגע בפועל הערבי בספר השני.
2. **המשבר הכלכלי של שנת 1926 – 1927** - מבחינות רבות היה זה המשבר הכלכלי הגדול ביותר בתולדות היישוב בתקופת המנדט הבריטי. המשבר נבע מכמה סיבות: חוסר יכולתו של המשק היהודי בארץ ישראל ליצור תשתית כלכלית לקליטה מאסיבית של העולים מפולין בתקופה זו, פיחות המטבע הפולני (זלוטי) שהקשה על העולים לעמוד בהתחייבויותיהם בארץ וריכוז יתר של ההון בענף הבנייה. סימני ההיכר הבולטים של המשבר הכלכלי היו אבטלה גדולה, פשיטת רגל של מפעלים הקשורים לענף הבנייה והגירה שלילית יהודית מארץ ישראל (היגרו יותר מ-12,000 יהודים בזמן המשבר). עיקר המשבר התרחש בענף הבנייה שגרר אחריו משבר במשק כולו. היציאה ממנו התאפשרה הודות להשקעות בריטיות והשקעות של יהודים שגויסו בחוץ לארץ.

שאלה מספר 7 - מדיניות בריטניה בעקבות מאורעות תרפ"ט

סעיף א'

ההגבלות שהטילו הבריטים על התפתחות הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל, ב"ספר הלבן" של פספילד:

בעקבות מאורעות תרפ"ט מפרסמים הבריטים את הספר הלבן ה-2 (של פספילד). בספר זה אימצו הבריטים את "מדיניות האיזון" ולפיה כתב המנדט הוא התחייבות כפולה: מצד אחד התחייבות לעם היהודי, אך מצד שני התחייבות כלפי האוכלוסייה הלא-יהודית בארץ (הערבים). בנוסף, הגביל הספר

הלבן של פספילד את העלייה היהודית לארץ, את מכירת הקרקעות ליהודים וקבע שיש להקים מועצה מחוקקת של תושבי ארץ-ישראל, החלטה שפירושה מתן שליטה לרוב הערבי על המיעוט היהודי בארץ.

מה רצו הבריטים להשיג באמצעות הגבלות אלה :

להשיג הרגעה בארץ-ישראל : לנוכח האלימות הערבית נסוגו הבריטים מהתחייבויותיהם לתנועה הציונית, כפי שנתנו בהצהרת בלפור ובכתב המנדט. ויתורים אלו נועדו להשיג הרגעה במצב הפוליטי בארץ-ישראל ולהבטיח את שמירת האינטרסים הבריטיים באזור בעל חשיבות אסטרטגית עליונה לאימפריה.

סעיף ב'

תוכן איגרת מקדונלד :

באיגרת מקדונלד נתן ראש הממשלה הבריטי פרשנות שונה לספר הלבן השני, שרוקנה אותו למעשה מתוכן. באיגרת מצהיר מקדונלד שבספר הלבן נקבע שהעלייה לארץ-ישראל תוגבל אם היא פוגעת בפועל הערבי ושרכישת הקרקעות על-ידי יהודים תוגבל אם היא פוגעת בפלאח הערבי. אולם, לשיטתו של מקדונלד העלייה וההתיישבות היהודית אינן פוגעות בשלב זה באוכלוסייה הערבית בארץ-ישראל ולפיכך לא חלות עליהן ההגבלות שנקבעו בספר הלבן.

בשורה התחתונה : אפשר מקדונלד את חידוש העלייה ורכישת הקרקעות, ואכן בחמש השנים שלאחר פרסום האיגרת הגיעו לחופי ארץ-ישראל עשרות אלפי עולים מידי שנה.

האיגרת מבטאת את הרצון לפייס את התנועה הציונית, כיוון שהבריטים נסוגים מהחלטתם לבלום את הקמת הבית הלאומי היהודי. אם ההגבלות שנקבעו בספר הלבן היו נותרות על כנן, היה היישוב היהודי בארץ נותר בגדר מיעוט בקרב אוכלוסיית רוב ערבית ופרוש הדבר אובדן החלום הציוני להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. באיגרת הסתלקה בריטניה מכל ההגבלות על עלייה והתיישבות שנקבעו בספר הלבן במטרה לפייס את התנועה הציונית ולהמשיך את המדיניות הפרו-ציונית כפי שנקבעה בכתב המנדט ובהצהרת בלפור.

שאלות גישור : ארץ ישראל בשנות ה-30

שאלה מספר 8

שני הישגים של היישוב בשנות ה-30 :

1. התחומים שבהן התפתחה הכלכלה - בשנות ה-30 הושלמה הקמתו של נמל עמוק מים בחיפה, נפתח נמל תל-אביב, הונח צינור נפט מעירק לחיפה, הושלמה הקמתם של בתי הזיקוק בחיפה, פותחה מערכת כבישים מסועפת (נרחבת) והתפתחו תעשיות המזון, הטכסטיל, חומרי הבניין ותעשיית המתכת. [בתקופה זו הוקמו החברות "אתא" - טכסטיל, "המגפר" - הנעלה, "יצהר" - שמן, "פיניציה" - זכוכית, "וולקן" - מתכת].
2. התפתחות היישוב בתחום החינוך והתרבות - העולים מגרמניה שהגיעו לארץ במחצית ה-2 של שנות ה-30 השפיעו השפעה ניכרת בתחום החינוך והתרבות. האוניברסיטה העברית

בירושלים והטכניון בחיפה קלטו מס' גדול של מדענים, חלקם בעלי שם עולמי, שפוטרו מהאוניברסיטאות בגרמניה הנאצית. ערב מלחמת-העולם ה-2 (1939) מנתה כבר האוניברסיטה העברית 1000 תלמידים והטכניון 600 תלמידים. בשנות ה-30 עלו לארץ גם מאות מורים. הם ראו בהוראה שליחות לאומית, חפשו דרכים חדשות לשיפור ההוראה וחיברו או תרגמו ספרי לימוד. בין העולים מגרמניה היה גם אחוז גבוה של אמנים ובמיוחד מוזיקאים. נגנים רבים שהגיעו מתזמורת ברלין היוו את המרכיב העיקרי בהקמת התזמורת הפילהרמונית הישראלית.

שאלה מספר 9

שתי סיבות לפרוץ המרד הערבי (1936):

1. **העלייה היהודית לארץ והתבססות היישוב היהודי:** שנות ה-30 הן שנות העלייה ה-5, שנים שבהן מגיעים לארץ בכל שנה עשרות אלפי יהודים. היישוב היהודי גדל מבחינה דמוגרפית באופן דרמטי ובמקביל מתפתחת התעשייה ויכולתו הכלכלית של המשק היהודי צומחת באופן ניכר. הערבים חשים שמול עיניהם הולכת ונוצרת המדינה היהודית ומחליטים לזום פעולות אלימות כדי לנסות ולבלום את הקמת הבית הלאומי היהודי.
2. **הענקת עצמאות חלקית לארצות הערביות השכנות:** הארצות הערביות שסביב א"י מקבלות דרגות שונות של עצמאות ממעצמות המנדט (בריטניה וצרפת). בעיראק לדוגמה בוטל המנדט הבריטי ובמקומו נחתמה ברית אנגלו-עיראקית. בסוריה הוקם פרלמנט סורי מקומי. ערביי א"י, רואים שהארצות הערביות שסביבם זוכות בדרגות שונות של עצמאות ורוצים גם הם עצמאות.

אחת מדרכי הפעולה שנקטו הערבים נגד הבריטים:

פעילות טרור נגד היישוב היהודי: המרד הערבי החל ברצח שני יהודים ובפציעת שניים בדרך מטול כרם לשכם באפריל 1936, אך המאורעות רחבי ההיקף פרצו ארבעה ימים מאוחר יותר בהסתערות המונית של ערבים על יהודים ברחובות יפו. פורעים ערבים התנפלו על עשרות יהודים, רצחו, פצעו, ובזזו רכוש יהודי. ביום הראשון למהומות נהרגו תשעה יהודים וכשישים נפצעו. למחרת נהרגו עוד שבעה יהודים ועשרות נפצעו. המוני פליטים יהודים החלו לברוח מיפו לת"א, לאחר שהשכונות היהודיות בגבול יפו ת"א נשדדו ונשרפו. במקביל החלו התקפות טרור שמטרתן לשתק את התחבורה הציבורית באמצעות ירי מהמארב על אוטובוסים ורכבות. הערבים מציתים גם שדות תבואה בשלה ועוקרים עצי פרי ומטעים.

שאלה מספר 10

שני חידושים בהיערכות היישוב היהודי בתחום הביטחון:

1. **שיתוף הפעולה הרשמי עם הבריטים-** זאת במטרה להתמודד עם הטרור הערבי. הדבר בא לידי ביטוי הן בהקמת הנוטרות והן במסגרת הפעילות המשותפת היהודית-בריטית בפלוגות הלילה המיוחדות בפיקודו של וינגייט.

2. **היציאה מן הגדר-** זאת במטרה לסכל פעילות טרור ערבית בעוד מועד. פלוגות השדה בראשות יצחק שדה הן ביטוי לכך.

שאלה מספר 11

עיקרי התוכן של הספר הלבן השלישי (1939):

- א. ארץ ישראל תהפוך למדינה עצמאית בהדרגה בתוך תקופה של 10 שנים. ב-5 השנים הראשונות תתאפשר עליה יהודית בהיקף של 75 אלף עולים (15 אלף מדי שנה). לאחר 5 שנים יהווה הישוב היהודי בא"י שליש מתושבי הארץ ואיזון זה עתיד להישמר גם בעתיד כיוון שהמשך העלייה תלוי בהסכמת הערבים (ברור שהם לא יסכימו).
- ב. לאחר 10 שנים תוקם בארץ ישראל ממשלה שתייצג את תושבי הארץ (ברור שבמצב עניינים שבו מהווים הערבים רוב מובהק בארץ, מדובר למעשה על מתן שליטה לרוב הערבי על המיעוט היהודי בארץ ישראל).
- ג. הגבלה על מכירת קרקעות ליהודים על פי אזורים. בחלק מהאזורים איסור מוחלט על רכישת קרקעות ובאחרים רק באישור הנציב הבריטי בארץ.

אפשרות ב'

על הנבחן היה לענות אל אחת משאלות הנושא של שנות ה-30 (שאלות 12-13),
ועל שתיים משאלות המבוא על שנות ה-20 (שאלות 14-17)

שאלות נושא: ארץ ישראל בשנות ה-30

שאלה מספר 12- גישות ביישוב היהודי בנוגע ליחס כלפי הערבים

סעיף א'

עמדתו של ז'בוטינסקי בנוגע ליחס הרצוי כלפי הערבים בארץ ישראל התרכזה במונח שטבע "קיר הברזל" ולפיו יש להקים כוח מגן יהודי בארץ ישראל אשר ישמש כחומה בין התקפות הערבים לבין היישוב היהודי. לטענת ז'בוטינסקי, אין טעם לנסות לשכנע את הערבים בארץ לוותר על אדמותיהם לטובת הקמת מדינה ליהודים משום שמדובר באומה- לא באספסוף- ואומה אינה מוכנה לוותר או להתפשר על אדמותיה, בדיוק כפי שהאינדיאנים הגנו בקנאות על אדמותיהם מפני המתיישבים הלבנים. רק לאחר שהערבים יתייאשו מניסיונותיהם ל"היפטר" מהיהודים אותם הם רואים כ"מתיישבים זרים", רק לאחר עשרות שנים של התקפות בלתי פוסקות להבקיע "סדק" בקיר הברזל שלא יצלחו, יתמתנו הערבים ואז ניתן יהיה להגיע איתם להסדר על ארץ ישראל.

סעיף ב'

בניגוד לז'בוטינסקי, טען בן גוריון, כי ניתן לנהל משא ומתן עם ערביי ארץ ישראל, לגבי עתידה של ארץ ישראל, מבלי להזדקק למלחמה בלתי פוסקת בדמות "קיר הברזל". בשנות ה-30 טען בן גוריון, כי העימות בין היהודים לערבים הפך לעימות לאומי: לכל עם יש שאיפות להשתלט על הארץ ולהקים בה את מדינתו, ולכן קיימת סכנה להתפתחותו של עימות צבאי בין הערבים ליהודים בארץ ישראל. בן גוריון ראה בפלשתינים חלק מהאומה הערבית ולא אומה בפני עצמה, והציע פתרון שעל פיו תהיה ארץ ישראל מדינתו של כל העם היהודי (הן היהודים היושבים בארץ והן יהודי הגולה), ומדינתם של הערבים היושבים בה. להשקפתו של בן גוריון יש לפעול ליצירת שוויון מספרי בן היהודים לערבים. כאשר ייווצר שוויון בין שתי האוכלוסיות תקום בארץ-ישראל מדינה פדרטיבית המורכבת משני מחוזות: יהודי וערבי שכל אחד מהם ייהנה מאוטונומיה בענייניו הפנימיים. את הפדרציה ינהלו שני בתים: בית עליון ובו נציגות שווה לשני העמים, ובית תחתון שיבטא את היחס המספרי שבין שני העמים.

שאלה מספר 13- ועדת פיל 1937- תגובות ביישוב היהודי

סעיף א'

הנימוקים של משה שרת מדוע על התנועה הציונית לתמוך בתוכנית וועדת פיל, על פי הקטע:

1. **ניצול הזדמנויות היסטוריות**- לפי הקטע, שרת טוען כי דרך הגשמת הציונות היא דרך הניצול המקסימאלי של ההזדמנויות ההיסטוריות. עם פרסום תוכניתו של פיל שעיקרה חלוקת הארץ לשתי מדינות: ערבית (על כ-80% משטחי ארץ ישראל המערבית) ויהודית (על כ-17%), נוצרה הזדמנות בלתי חוזרת לתנועה הציונית להקים מדינה יהודית בשטחי ארץ ישראל בהסכמת ובתמיכת החשובות שבמעצמות העולם: האימפריה הבריטית. לכן, מוטב לנצל הזדמנות זו, זאת על אף מימדי השטח הקטנים המיועדים למדינה היהודית שאותם ניתן יהיה להרחיב אחר כך באמצעות מלחמה.
2. **האפשרויות הגלומות בשטחי המדינה המיועדת ליהודים על פי תוכניתו של פיל**- לפי הקטע: מקורות מים, קרבה לחוף הים, אפשרות של התיישבות צפופה ושל תחבורה מפותחת וסיכויים תעשייתיים - כל זאת בשל העובדה שהשטח המיועד להקמת המדינה היהודית כלל את מישור החוף, העמקים והגליל.

סעיף ב'

שלושה נימוקים של השוללים את תוכנית החלוקה:

1. **לא ניתן יהיה להגן על המדינה היהודית המוצעת בשל שטחיה הזעירים והמוזרים**- רוב השטח המיועד למדינה היהודית הוא אדמת שפלה בעוד שהשטח המיועד לערבים ברובו הוא הרים, כך שהערבים יכולים להעמיד תותחים על ההרים ולכתוש את ערי החוף היהודיות הקרובות מרחק של שלושים ק"מ למרות גבורת המגינים.
2. **לא ניתן יהיה לקלוט מיליונים של יהודים בשטחי המדינה הקטנים**- ז'בוטינסקי כינה זאת: "החלוקה היא מותה של הציונות האנושית". ציונות אנושית, לפי ז'בוטינסקי, היא ציונות

המנסה להציל כמה שיותר יהודים המתנאים הקשים שבהם הם אנוסים לחיות במרכזה ובמזרחה שח אירופה. מדינה עם שטחים כה קטנים לא תוכל לעמוד במשימה זו.

3. **ירושלים הקדושה לא כלולה בשטחי המדינה היהודית המוצעת**- לכן, טענה המפלגה הדתית לאומית, המזרח"י, יש לדחות את תוכניתו של פיל. (ירושלים ופרוודור ממנה ליפו כלולים באזורי השליטה הבריטית בארץ, לפי תוכנית החלוקה).

שאלות מבוא: ארץ ישראל בשנות ה-20

שאלה מספר 14

שתי צורות של התיישבות חדשות שהוקמו בארץ ישראל בשנות העשרים: **הקיבוץ ומושב העובדים**. מאפייני הקיבוץ: הקיבוץ, שהוא פיתוח של רעיון הקבוצה מימי העלייה השנייה, הוקם על יסודות השוויון והשיתופיות המלאה בין כל החברים, ביטול הקניין הפרטי ועבודה עצמית ומשותפת. גם האישה הייתה שותפה מלאה ושווה. הקיבוץ הראשון בארץ היה "עין חרוד" שהוקם ב-1921 על אדמת עמק יזרעאל (התנועה הציונית רכשה את האדמות). הקיבוץ קלט לתוכו חברים רבים יותר מהקבוצה (בעין חרוד למשל היו כ-200 חברים בראשיתו לעומת הקבוצה דגניה שבראשיתה מנתה כ-20 חברים ב-1909).

שאלה מספר 15

אחד מתפקידי הוועד הלאומי:

- א. ליישם את החלטות שהתקבלו באסיפת הנבחרים.
- ב. לייצג את היישוב בפני שלטונות המנדט.

אחד מתפקידי אסיפת הנבחרים: לקבל החלטות בכל הנוגע לניהול ענייניו הפנימיים של היישוב.

שאלה מספר 16

שני צעדים שנקטה בריטניה בעקבות מאורעות תרפ"א:

1. **הקמת ועדת חקירה מלכותית בראשות תומס הייקראפט**- ועדת החקירה המלכותית הראשונה שהגיעה לארץ ישראל במטרה לחקור את המאורעות ושהמלצתה העיקרית הייתה "לאזן" בין שתי הקבוצות הלאומיות בארץ ישראל. המלצה זו תשמש בסיס לפרסום הספר הלבן הראשון.
2. **פרסום הספר הלבן הראשון של צ'רצ'יל (1922)**- שעיקריו הם: מסירת עבר הירדן המזרחי לנסיך עבדאללה, הבטחה להקים פרלמנט ערבי, והתניית העלייה היהודית בכושר הקליטה הכלכלי של ארץ ישראל.

שאלה מספר 17

שני גורמים שעיקבו את הקמתו של הבית הלאומי היהודי:

1. מאבק התושבים הערבים בארץ ישראל נגד הציונות - מאבק זה בא לידי ביטוי בעיקר במאורעות 1920-1921 ובמאורעות 1929, שבעקבותיהם החל המנדט הבריטי לוותר לערבים בחלק מדרישותיהם ולגלות יחס פייסני כלפיהם. ניקח למשל את מאורעות 1920 – 1921 שבעקבותיהם פעל הנציב העליון הרברט סמואל לטובת ערביי ארץ ישראל כך: הוא העביר להם אדמות מדינה, הפלה אותם לטובה בהעברת תקציבי חינוך, מינה את המנהיג האנטי ציוני החאגי' אמין אל חוסייני למופתי (כוחן הדת המוסלמי הבכיר) של ירושלים ואף הפסיק **באופן** זמני את העלייה היהודית לארץ ישראל ב-1921. עוד יש לציין כי בשל המאורעות התפרסמו הספרים הלבנים שביטאו נסיגה מהתחייבות בריטניה בטופס המנדט, כגון: התניית העלייה היהודית בכושר הקליטה הכלכלי של הארץ בספר הראשון ועצירת עלייה ורכישת קרקעות על ידי יהודים באם הדבר פוגע בפועל הערבי בספר השני.
2. המשבר הכלכלי של שנת 1926-1927 - מבחינות רבות היה זה המשבר הכלכלי הגדול ביותר בתולדות היישוב בתקופת המנדט הבריטי. המשבר נבע מכמה סיבות: חוסר יכולתו של המשק היהודי בארץ ישראל ליצור תשתית כלכלית לקליטה מאסיבית של העולים מפולין בתקופה זו, פיחות המטבע הפולני (זלוטי) שהקשה על העולים לעמוד בהתחייבויותיהם בארץ וריכוז יתר של ההון בענף הבנייה. סימני ההיכר הבולטים של המשבר הכלכלי היו אבטלה גדולה, פשיטת רגל של מפעלים הקשורים לענף הבנייה והגירה שלילית יהודית מארץ ישראל (היגרו יותר מ-12,000 יהודים בזמן המשבר). עיקר המשבר התרחש בענף הבנייה שגרר אחריו משבר במשק כולו. היציאה ממנו התאפשרה הודות להשקעות בריטיות והשקעות של יהודים שגויסו בחוץ לארץ.

פרק שלישי - ארצות האסלאם והיהודים בהן בין שתי מלחמות העולם

הערה: בפרק זה על הנבחן לענות על שאלה אחת משאלות 18-19

שאלה מספר 18 - השלטון הקולוניאלי

סעיף א'

מאפייני השליטה של בריטניה בארצות המזרח התיכון:

השלטון הבריטי לא ניסה לחולל שינויים עמוקים בארצות הקולוניאליות שבהן שלטה בריטניה. הבריטים הסתפקו בקיום נוכחות צבאית ומנהלית בארצות הקולוניאליות, במטרה להבטיח את האינטרסים האימפריאליים הבריטיים. הבריטים נמנעו מניהול ישיר של הארצות הקולוניאליות והאצילו סמכויות לאוכלוסיה המקומית, בניהול תחומים פנימיים, שבהם לא רצו להיות מעורבים באופן ישיר. המעורבות הבריטית בארצות הקולוניאליות נועדה בעיקר לשמור על האינטרסים הצבאיים והכלכליים של בריטניה. העובדה שהבריטים מעבירים סמכויות לתושבי המקום מעידה על כך שהקולוניאליזם הבריטי נתפס כזמני.

בקטע נאמר שמדיניות בריטניה מבטאת רצון לשמור על האינטרסים הבריטיים, תוך מעורבות מינימאלית בעניינים המקומיים של התושבים או להיגרר להוצאות תקציביות מיותרות. היגד זה מבטא היטב את אופי השליטה הבריטי במזרח התיכון: ניצול האזור לתועלת האימפריאלית הבריטית מבלי להסתבך במחויבות-יתר לתושבים באזור. שתי ארצות במזרח התיכון שהיו בשליטת בריטניה בין שתי מלחמות העולם: עיראק, ארץ-ישראל.

סעיף ב'

מאפייני השליטה של צרפת בארצות צפון אפריקה: הקולוניאליזם הצרפתי התבסס על תפיסה של מעורבות ישירה בחיי האוכלוסייה המקומית, כשהשאיפה הצרפתית היא להעביר את התרבות והמורשת הצרפתית לחברה המקומית. הצרפתים ראו בקולוניאליזם מעין שליחות תרבותית ולפי תפיסה זו הקימו בארצות הקולוניאליות (במושבות) בתי ספר צרפתיים ומוסדות תרבות צרפתיים. דרך השליטה הצרפתית מתבססת על סיפוח מלא של המדינה (כמו באלג'יריה) או שלטון חסות עם פיקוח ישיר ומעורבות צרפתית עמוקה בנעשה במדינה. במה שונה דרך שליטה זו מדרך השליטה של בריטניה בארצות המזרח התיכון? בעוד שהבריטים נמנעים ממעורבות ישירה ועמוקה בחיי האוכלוסייה בארצות הקולוניאליות, ראו הצרפתים בשלטונם שליחות תרבותית. הם לא הסתפקו בניהול השטח ופעלו להחדיר את מורשתם ותרבותם לאזורים שבשליטתם. בחלק מהאזורים, כמו באלג'יר, ראו הצרפתים טריטוריה צרפתית לכל דבר ועניין ולכן העניקו לתושבים זכות הצבעה לפרלמנט הצרפתי, עובדה המעידה על מעורבותם העמוקה באזור.

שאלה מספר 19- הפעילות הציונית בארצות האסלאם

סעיף א'

- הגורמים שהשפיעו על הפעילות הציונית בארצות האסלאם בין שתי מלחמות העולם:
1. השלטון המקומי ויחסו אל הציונות: בחלק מארצות המזרח התיכון וצפון אפריקה פעלה התנועה הציונית בצורה חוקית ובחלקן נאסרה פעילותה. באלג'יריה, בתוניסיה, בלוב במצרים ובעדן פעלה התנועה הציונית **באופן חוקי**. במרוקו, בעיראק, בסוריה ובלבנון הייתה הפעילות הציונית **אסורה**. בארצות שבהן פעלה התנועה הציונית **באופן גלוי וחוקי** הוקמו אגודות ציוניות ומפלגות ציוניות, נשמר הקשר עם התנועה הציונית העולמית, פורסמו עיתונים ציוניים ונערכו פעולות נוספות. בארצות שבהן הייתה התנועה הציונית **אסורה** כמו בעיראק ובמרוקו, שם הקפידו השלטונות על האיסור באופן קפדני, התקשו הפעילים הציוניים לפעול, להוציא לאור עיתונים ולשמור על קשר עם התנועה הציונית העולמית. בארצות אלו התבטאה הפעילות הציונית למשל בלימוד עברית.
 2. יחסה של חברת הרוב המוסלמית לפעילות הציונית: בדרך כלל לא ידוע על יחס שלילי או התנגדות של החברה המוסלמית לפעילות הציונית בראשית שנות ה-20. לעומת זאת בשנות ה-30 מתבלטת ההתנגדות לציונות כתוצאה מההתפתחויות בסכסוך היהודי ערבי בארץ-

- ישראל. ההתנגדות לציונות החריפה לאחר מאורעות תרפ"ט (1929) ובעקבות המרד הערבי בשנים 1936-1939.
3. יחסה של הקהילה היהודית לציונות: הרעיון הציוני והתנועה הציונית לא התקבלו בחיוב בכל מקום וע"י כל הקבוצות בחברה היהודית בארצות האסלאם. ישנן 3 קבוצות עיקריות שבלטו בהתנגדותן לציונות: יהודים שהצטרפו לתנועות קומוניסטיות וסוציאליסטיות, יהודים שהתבוללו ועברו תהליך "התמערבות" ויהודים שהעדיפו להזדהות עם התנועה הלאומית הערבית, שפעלה להשיג עצמאות לעמים שחיו בארצות האסלאם מהמעצמות הקולוניאליות ששלטו במזרח התיכון ובצפון אפריקה.
4. יחסה של התנועה הציונית העולמית: גורם נוסף שהשפיע על פעילותה של התנועה הציונית בארצות האסלאם היה יחסה של התנועה הציונית העולמית. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם לא השקיעה התנועה הציונית העולמית משאבים ניכרים בפעילות בארצות האסלאם. מספר השליחים הציוניים שנשלחו לארצות האסלאם היה מועט, האמצעים שהופנו לפעילות הציונית בארצות אלו היו מועטים, לא התפרסם חומר הסברה בשפת המקום וכתוצאה מכך בחלק מהמקומות התקשתה התנועה הציונית לפעול.

סעיף ב'

דפוסי הפעילות הציונית בארצות האסלאם בין שתי מלחמות העולם:

1. אגודות ציוניות ותנועות נוער: אחת התגובות הנפוצות בארצות האסלאם להופעת התנועה הציונית הייתה הקמת אגודות ציוניות. אגודה ציונית היא התארגנות של כמה יהודים סביב הרעיון הציוני, שעסקה בשמירה על קשר עם ראשי התנועה הציונית העולמית ובהפצת הרעיון הציוני באמצעות הרצאות, מפגשים לאחר התפילה, הסברה, הוצאה לאור של עיתונים ציוניים וכדומה. בארצות האסלאם פעלו גם תנועות נוער ציוניות, החל משנות ה-20, תופעה שהלכה וגברה במהלך שנות ה-30. תנועות הנוער פעלו כהתארגנות חברתית-חינוכית, שביקשה למלא את שעות הפנאי של הילד היהודי בשעות אחר הצהריים. בתנועות הנוער שילבו פעילות חינוכית, ופעילות צופית בחיק הטבע.
2. מפלגות ציוניות: בתקופה שבין שתי מלחמות העולם פעלו מפלגות ציוניות פוליטיות רק במצריים ובתוניסיה. עיקר הפעילות המפלגתית הפוליטית הציונית הייתה של המפלגה הרוויזיוניסטית. אופן פעילותה של המפלגה הרוויזיוניסטית בארצות האסלאם היה שונה אידיאולוגית וארגונית מהנעשה באירופה. בארצות האסלאם לא הייתה התייחסות לתפיסת העולם הרוויזיוניסטית של "שתי גדות לירדן" [תפיסה שלפיה המדינה היהודית צריכה לקום משני עברי הירדן, גם בשטח שבו מצויה כיום ממלכת ירדן] ומבחינה ארגונית מדובר היה יותר בזרם חברתי – רעיוני מאשר במפלגה ממוסדת ומסודרת.
3. עיתונות ציונית: רק בחלק קטן מארצות האסלאם יצאו לאור עיתונים ציוניים מובהקים. מבין ארצות אלה בולטות במיוחד מצריים ותוניסיה שבהן הייתה עיתונות ציונית ענפה במיוחד. בשנות ה-30 יצאו לאור בתוניסיה 7 עיתונים ציוניים במקביל, אחד מהם בשפה העברית.

דוגמאות לפעילות ציונית :

אגודה ציונית: האגודה הציונית הראשונה שקמה בארצות האסלאם נקראה אגודת "בר כוכבא" והיא פעלה במצריים.

תנועות נוער: ב – 1928 החלה לפעול בתוניסיה תנועת "השומר הצעיר" וב – 1931 נוסדה תנועת הנוער "בית"ר" של הזרם הרוויזיוניסטי.

עיתונות ציונית: בתוניסיה פעלו מספר עיתונים ציוניים – "החלוץ" – שייצג את תנועת השומר הצעיר, "היקצה היהודית" – שייצג את התנועה הרוויזיוניסטית, "מחברות בית"ר" – שייצג את תנועת הנוער הרוויזיוניסטית של בית"ר.